

De
Koerier

nr. 78, september 2018

De mooie plekken van Meierijstad

Aan de slag met
immaterieel erfgoed

Religieuze erevelden
in Brabant

▲ Glas-in-loodkunst in het museum Jan Heestershuis in Schijndel.
Een van de bijzondere plekken tijdens de 70e Brabantse Heemdagen.

 **Brabants
Heem**

Inhoud

Heemdagen 2018 Meierijstad zonnig, gevarieerd, interessant	4
Introductie inventarisatie immaterieel erfgoed	16
Vragenlijsten over volksgebruiken en dialecten	18
Kees van Kempen nieuw bestuurslid	21
Erfgoedtoerisme en heemkunde	22
Brabant is rijk aan religieuze erevelden	24
Van Emmikhoven tot Altena	30
Monnikenwerk van een jubilerende historische werkgroep	33
175 jaar landsgrens Nederland-België	36
Lintje en zilveren insigne voor Johan Schot	39
De Bùrt over prins Frederik en het algemeen kiesrecht	40
Agenda, Jubilea en correcties	42
Colofon	43

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Tropische temperaturen tijdens de 70e Brabantse Heemdagen. Het maakte de twee dagen niet minder interessant. Drie heemkundekringen uit de nieuwe gemeente Meierijstad – Sint-Oedenrode, Schijndel en Veghel – lieten de bijna 100 deelnemers twee dagen een keur aan bijzondere plekken in hun woonplaats zien. Van een kasteel tot landgoederen en kerken, van kunst en mutsen en poffers tot industrieel erfgoed dat een nieuwe bestemming heeft gekregen. Lees er in dit nummer alles over.

Het is materieel erfgoed dat wordt gekoesterd. Met dezelfde inzet kunnen we als heemkundeverenigingen zorgen dat immaterieel erfgoed eenzelfde plek krijgt. Brabants Heem heeft er vorig jaar een eerste aanzet toe gegeven, deze en volgende maand gaat bestuurslid Ineke Strouken op twee ochtenden met deze materie aan de slag. Met informatie, maar vooral met praktische suggesties hoe heemkundigen er mee aan de slag kunnen. Het is een goed voorbeeld van hoe Brabants Heem de aangesloten verenigingen van dienst wil zijn. Kennis verbreden, praktische hulp bieden, informatie delen.

Heemkundekringen en erfgoedverenigingen hebben veel te bieden. In deze uitgave zijn daar weer volop voorbeelden van te zien. Met tentoonstellingen, met boeken of met andere activiteiten. Voeg daarbij in dit nummer een verrassende kijk op de laatste rustplaatsen die paters, nonnen en priesters in onze provincie kregen. Verborgene erevelden zijn het, die met zorg in stand worden gehouden.

Veel leesplezier!

Zeeland, maart 2018

Tjeu van Ras

tjeuvanras@ziggo.nl

Reacties op deze uitgave zijn van harte welkom. De volgende uitgave komt uit in november 2018. Kopij dient uiterlijk maandag 12 november 2018 binnen te zijn.

Heemdagen 2018 Meierijstad zonnig, gevarieerd, interessant

door Cor van Laarhoven

Tropische temperaturen tijdens de 70e Brabantse Heemdagen in Sint-Oedenrode, Veghel en Schijndel. Veelzijdige gemeenten die per 1 januari 2017 zijn gefuseerd en nu samen als Meierijstad door het leven gaan. De organiserende heemkundige kringen presenteerden een gevarieerd en interessant programma.

➤ *Klaar voor de fietstocht op de tweede dag van de Brabantse Heemdagen. Vertrek vanaf de Noordkade in Veghel.*

De aftrap op 2 augustus was in het bestuurscentrum in Sint-Oedenrode. Voorzitter van heemkundige kring De Oude Vrijheid en coördinator van de heemdagen Cor van Laarhoven verwelkomde de 98 enthousiaste deelnemers en de speciale gasten wethouder Eric van den Bogaard, de voorzitter van Stichting Brabants Heem Henk Hellegers, Wim van Rooij en Frans Teunis, respectievelijk voorzitter en vice-voorzitter van de voorbereidingscommissie. Vanwege de samenwerking in de organisatie met Veghel, Schijndel en Erp waren ook aanwezig Jan Aalders, secretaris van heemkundekring Schijndel en de voorzitter van heemkundekring Vehchele Bernard Visser. ➤

➤ *Plaquette van bisschop Bekkers in Sint-Oedenrode. Een van de bijzondere plekken tijdens de Brabantse Heemdagen.*

Na de inleiding van Cor van Laarhoven hield Eric van den Bogaard een goed verhaal over het nut van erfgoed en de betekenis van de heemkundige kringen in Meierijstad. Brabants Heem-voorzitter Henk Hellegers, in het dagelijks leven burgemeester van Uden, haalde aan dat Meierijstad - in deze constellatie Veghel Schijndel en Sint-Oedenrode - net zo goed nooit tot stand was gekomen. Veghel en Uden hadden in het verleden al eens geflirt maar dat leidde niet naar een samengaan. Wim van Rooij kreeg de eer om de proclamatie met de volgende tekst voor te lezen:

"VBC Brabantse Heemdagen ten deze handelend namens de Stichting Brabants Heem draagt hierbij met alle respect het vaandel over aan de kringen Erthepe Vehchele, Schijndel en De Oude vrijheid verenigd in Meierijstad. Daarmede domicilie kiezend in dit deel van Brabant om gedurende de heemdagen van 2018 kond te doen van woord, beeld en geschrift harer gebieden onder het motto "STROOMOPWAARTS Erfgoed Meierijstad."

◀ Overdracht van het vaandel.

▼ De schellenboom.

Vervolgens bevestigde de organisator van de heemdagen 2017 Cranendonck het schild van hun kring aan de schellenboom.

Na alle officiële plichtplegingen konden de deelnemers beginnen aan de vele bezichtigingen in Rooij. Omdat het 30 graden kon worden waren de flesjes water in trek. De 4 groepen, door Frans Teunis voorzien van gekleurde badges, zochten hun groepsbegeleiders op en gingen te voet naar de locaties waar de

Veghel en Uden hadden al eens geflirt

deskundige gidsen uitleg gaven.

De historische plaatsen die bezocht werden waren Slot Dommelrode, kasteel Henkenshage, Sint Paulusgasthuis, Markt e.o., Sint Martinuskerk en kerkhof.

Jammer dat de gidsen niet meer tijd ter beschikking hadden om hun uitgebreide kennis over te brengen. Zeker met zulk aandachtig gehoor. ▶

▼ Slot Dommelrode.

In de Knoptoren werd de voortreffelijk verzorgde lunch genuttigd en ondertussen werd uitleg gegeven over de geschiedenis van deze kerk met de zo markante toren. Na een dag vol indrukken en wijsheden opgedaan te hebben was het 's-avonds goed toeven in Zalencentrum De Beckart te Nijnsel en genoten de deelnemers van een goed verzorgd buffet. Ondertussen werden enkele deelnemers in het zonnetje gezet omdat ze 10, 20 of 30 jaar deelnemer waren aan de Brabantse Heemdagen. Wim van Rooij, voor de 63ste keer deelnemer aan de Brabantse Heemdagen, had besloten het wat rustiger aan te gaan doen.

🏠 *Museum van
Brabantse mutsen en
poffers.*

Indrukken en wijsheden

Gezien zijn verdiensten voor heemkundige kring De Oude Vrijheid, deelde voorzitter Cor van Laarhoven hem mee dat het bestuur had besloten hem tot erelid te benoemen. Ten teken hiervan overhandigde hij Wim een bronzen medaille. Wim waardeerde dit zeer en was zichtbaar vereerd.

Vrijdag 3 augustus meldden de deelnemers zich al weer vroeg in Veghel op de Noordkade. Per fiets vertrok een deel van de deelnemers naar Zijtaart voor een bezoek aan het herbestede klooster van de zusters Franciscanessen. Dit voor Zijtaart belangrijke complex is begin 1900 gebouwd en 1 februari 2006 als klooster gesloten. De huidige multifunctionele accommodatie is nu o.a. in gebruik als dorps huis, basisschool, sportzaal en bibliotheek. Ook zijn er woningen en appartementen in ondergebracht. Zuster Germana van Ravenstein gaf uitgebreid uitleg over de geschiedenis van het klooster en zijn bewoners. ➤

► De voormalige kapel van klooster Zijtaart.

◄ Museum Siemei aan de Noordkade Veghel.

De andere groepen kregen een rondleiding door de voormalige CHV-gebouwen op de Noordkade. De heemleden keken hun ogen uit en waren verrast door de manier waarop dit industrieel erfgoed behouden wordt. Zo is er onder andere Siemei in gevestigd. Een organisatie waar zo'n 80 vrijwilligers, met veelal technische kennis die ze in het verleden beroepsmatig ten nutte hebben gemaakt, een ruimte nu gebruiken om oude afgedankte machines en gereedschappen weer aan de praat krijgen. En daar zijn ze met recht trots op.

Na de uitgebreide lunch fietsten bijna alle deelnemers richting Schijndel. Enkelen kozen er voor om de hitte te mijden en reden de route met de auto. Die misten natuurlijk het mooie landschap tussen Veghel en Schijndel. Aangekomen bij de Schaapskooi werd van het terras gretig gebruik gemaakt want fietsen onder deze mooie weersomstandigheden maakt dorstig. Met veel interesse luisterden de deelnemers naar de uitleg over het ontstaan en voortbestaan van deze instelling die door vele vrijwilligers wordt gerund. Door het rieten dak van de schaapskooi, waarvan een deel van de spanten van een andere locatie zijn gekomen, was het relatief koel en verslapte de aandacht niet. De vijf rassen schapen hebben er in lammertijd een goed onderkomen. ►

» De Schaauskooi
Schijndel.

» Museum Jan
Heestershuis Schijndel.

In het Jan Heestershuis waren diverse kunstwerken van bekende en minder bekende schilders tentoongesteld. Ook de tijdelijke tentoonstelling “Boeren, Burgers en Buitenlui”, sprak de bezoekers aan. De oorspronkelijke woning met zijn authentieke inboedel was duidelijk niet opgewassen tegen de hoge buitentemperatuur en daarom werd de rondleiding ingekort. Bij de Glazen Boerderij op de Markt werden veel vragen gesteld omdat dit een bijzonder fotografisch en technisch hoogstandje is. »

» De Glazen Boerderij
op de Markt in Schijndel.

De Afzakkerij in Veghel.

Terug in café-restaurant de Afzakkerij op de Noordkade in Veghel werd onder het nuttigen van de diverse gerechten een quiz gehouden. Deze bestond uit 20 vragen die betrekking hadden op wat de gidsen gedurende de 2 dagen hadden verteld. Wim van Dooren uit Knegsel had de meeste antwoorden goed en mag zich een heel jaar lang Bram van Brabant noemen. Ook kreeg hij een mooie trofee met boek aangeboden.

Een zilveren schaal voor Wim van Rooij.

Omdat Wim van Rooij ook afscheid nam als voorzitter van de Voorbereidingscommissie Brabantse Heemdagen werd hij door Stichting Brabants Heem bedankt voor zijn inzet gedurende vele jaren. Ad Jacobs had lovende woorden en ondersteunde die met een zilveren schaal. Wim kon het niet laten om voor de laatste keer op zijn eigen manier de deelnemers toe te spreken.

De voorzitter van Brabants Heem sprak zijn waardering uit voor de voortreffelijke organisatie en sprak de hoop uit voor volgend jaar weer een mooie gemeente te kunnen presenteren. De bestuursleden van de organiserende heemkundige kringen bedankten de vele vrijwilligers voor hun inzet want zonder hen is een dergelijk evenement niet te realiseren. Na ook afscheid genomen te hebben van de deelnemers ging iedereen voldaan en met meer kennis van Meierijstad huiswaarts.

Cor van Laarhoven is voorzitter van heemkundige kring De Oude Vrijheid, hij was coördinator van de Brabantse Heemdagen 2018

De foto's zijn voor het merendeel gemaakt door Hans Pennings.

70

maal heemdagen in Noord-Brabant

Wim van Rooij zette voor De Koerier op een rij welke kringen de organisatie van de Brabantse Heemdagen op zich hebben genomen in de afgelopen 70 jaar.

4

Kampioen in de organisatie is de kring Eersel, die 4 maal de taak op zich nam, te weten in de jaren 1950, 1964, 1979 en in 2002 samen met Bergeijk.

5

Vijf kringen organiseerden het evenement 3 maal: de kringen Alphen, Oirschot, Aarle-Rixtel, Budel en Sint-Oedenrode.

13

Dertien kringen namen de taak 2 maal op zich: de kringen Valkenswaard, Drunen, Hilvarenbeek, Zundert, Nieuw-Ginneken, Den Bosch, Heeswijk-Dinther, Bergen op Zoom, Baarle-Nassau, Gemert, Uden, Goirle en Roosendaal.

25

Vijf en twintig kringen deden het 1 keer: de kringen Oploo, Etten, Heeze, Oisterwijk, Nuenen, Huybergen, Heesch bij Oss, Oosterhout, Zeeland (NB), Deurne, Den Dungen, Wouw, Kaatsheuvel, Halsteren, Vessem, Oudenbosch, Someren, Udenhout, Boekel, Waalwijk, Tilburg-Goirle, Willemstad, Breda, Made-Drimmelen, Best.

Introductie inventarisatie immaterieel erfgoed

Door Ineke Strouken

In november 2017 was het thema van de bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen 'immaterieel erfgoed'. De besturen van de heemkundekringen konden op die dag kennis maken met deze nieuwe tak van erfgoed. Het was een eerste kennismaking.

Uit de reacties bleek dat de term immaterieel erfgoed nog voor verwarring zorgde. Wat is dat precies? En hoe moet het beschermd worden? Dat immaterieel erfgoed een andere term is voor volkscultuur werd tijdens deze bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen duidelijk.

🏠 *Het bloemencorso in Zundert.*

Inmiddels is de interesse voor immaterieel erfgoed bij heemkundekringen gegroeid en leven er bij een aantal kringen plannen om het immaterieel erfgoed in hun gemeente te gaan inventariseren. Er is behoefte aan steun daarvoor vanuit Brabants Heem. Daarom organiseert Brabants Heem op twee zaterdagochtenden een introductie 'inventariseren van immaterieel erfgoed'. Het is een introductie van twee zaterdagochtenden, waarbij de heemkundekringen zelf aan de slag gaan. Op eerste zaterdagochtend biedt de introductie handvatten om het immaterieel erfgoed in de eigen gemeente te gaan inventariseren. Dan gaan de deelnemers zelf aan de slag. De tweede zaterdagochtend is gewijd aan de resultaten en krijgen de deelnemers hulp om verder op weg te kunnen. Het is de bedoeling dat heemkundekringen na het volgen van de introductie al een eind op weg zijn om het immaterieel erfgoed in hun gemeente te inventariseren.

De introductie:

'Hoe inventariseer ik met mijn heemkundekring het immaterieel erfgoed in mijn gemeente?' wordt gegeven door Ineke Strouken, bestuurslid van Brabants Heem en oud-directeur van het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland.

Data:

zaterdagochtend 22 september en 30 oktober van 10.30 tot 12.00 uur.

Locatie:

Museum de Vier Quartieren, Sint Odulphusstraat 11 in Oirschot
De introductie is gratis voor leden van heemkundekringen die aangesloten zijn bij Brabants Heem.

Aanmelden kan bij:

erfgoedorganisaties@outlook.com
Het aantal plaatsen is beperkt.

Uitgebreide informatie is te vinden op de website van Brabants Heem: www.brabantsheem.nl

Vragenlijsten over volksgebruiken en dialecten

door Jos Swanenberg

Volksgebruiken en dialecten zijn onderwerpen die worden onderzocht door liefhebbers van het erfgoed in de provincie Noord-Brabant. Vaak gebeurt dat in werkgroepverband onder de hoede van een heemkundekring, soms ook in speciaal daartoe opgerichte organisaties en zelfs individueel.

Over het algemeen gaat het daarbij om dialect als een lokale variëteit van de Nederlandse taal. Men is op zoek naar het taalsysteem en de afwijkingen daarvan in het dialect ten opzichte van het Nederlands. Een bekend resultaat van dergelijk onderzoek is het lokale dialectwoordenboek. Noord-Brabant is meer dan honderd (!) dialectwoordenboeken rijk en een groot aantal daarvan is uitgegeven door een heemkundekring.

Dialect is natuurlijk in de eerste plaats een spreektaal; het schrijven en lezen van dialect is minder vanzelfsprekend dan het schrijven en lezen van Algemeen Nederlands (AN) dat we allemaal op school hebben geleerd. Waarom zijn er dan toch zoveel boeken over dialecten gemaakt? Het doel is vrijwel altijd het vastleggen van dialect, zowel de woordenschat als de spellingsregels (en om deze te verduidelijken), oftewel het codificeren. Zoals er voor het AN een dikke Van Dale voor de woordenschat en een Groen Boekje voor de spellingsregels is, zo zijn er ook nogal wat boeken en tijdschriftartikelen over lokale dialecten gemaakt. Ook al is het dialect vooral een spreektaal en wordt er niet op school geleerd hoe we dialect moeten schrijven.

Voor de jaren '30 van de vorige eeuw werden er nauwelijks boeken over dialect geschreven. Er werd wel al af en toe over dialect gepubliceerd in tijdschriften. Nauwelijks, want het eerste echte woordenboek verschijnt al in 1836 wanneer J.H. Hoeufft een woordenboek presenteert van het dialect van de

Meer dan
100 dialect-
woordenboeken

Baronie van Breda, *Proeve van Bredaasch taal-eigen*. De grote stroom aan echte lokale dialectwoordenboeken komt pas op gang in de jaren '90 van de vorige eeuw. Het dialect (en dan met name het dialect van kleinere dorpen en van bepaalde beroepsgroepen op het platteland) dreigt te verdwijnen door modernisering, verstedelijking, toenemende mobiliteit enz. Ondanks, of misschien juist dankzij, het feit dat het dialect verandert en het dialectgebruik afneemt, neemt de interesse in het dialect vanaf omstreeks de jaren '80 van de twintigste eeuw in Brabant toe. Mensen lijken te beseffen dat hun dialect onderdeel is van hun erfgoed en identiteit en dat het jammer zou zijn als dat gedeelte van wie zij zijn in de vergetelheid zou raken.

Dialect is
onderdeel van
hun erfgoed

Vele handen

In het verleden zijn veel van deze liefhebbers ook betrokken geweest bij het onderzoek van wetenschappelijke instituten, zoals het Meertens Instituut. Het Meertens Instituut is een organisatie voor onderzoek en documentatie van de Nederlandse taal en cultuur. Op 9 juli is een nieuw project 'Meertens-vragenlijsten Taal en Cultuur (1931-2005)' gestart op het crowdsourcing-platform VeleHanden. Het doel van het project is de antwoorden op de vragenlijsten van het Meertens Instituut te ontsluiten. Die vragenlijsten bevatten informatie over dialectgebruik, volksgebruiken en namen in Nederland en Vlaanderen vanaf 1931.

Al sinds 2012 maakt het Meertens Instituut dankbaar gebruik van de enthousiaste inzet van vrijwilligers die helpen met het toegankelijk maken van de beroemde vragenlijsten van het Meertens Instituut. Vanwege de belangrijke resultaten die al beschikbaar zijn gekomen, wordt dit werk nu voortgezet via het platform *VeleHanden*. Dat is een website waar archieven en musea hun gedigitaliseerde collecties ter ontsluiting aanbieden aan het grote publiek. Het Meertens Instituut doet nu voor het eerst ook een beroep op dit platform.

Verzamelen
van gegevens

Sinds de oprichting in 1931 is een belangrijke taak van het Meertens Instituut geweest het verzamelen van gegevens. Dit gebeurde vroeger door vragenlijsten op te sturen naar

informanten verspreid over Nederland en Vlaanderen. Tegenwoordig gaat het digitaal via het zogenoemde Meertens Panel. De meeste antwoorden die informanten voor het digitale tijdperk per post naar het instituut opstuurden zijn gescand. Die antwoorden worden ontsloten, door ze te digitaliseren en zoekbaar te maken in een databank.

De vragenlijsten betreffen vragen over dialectgebruik, volksgebruiken en namen. Men vroeg de informanten bijvoorbeeld: "Hoe noemt men in uw dialect de kinderziekte bof?" en "Werd in uw jeugd uw verjaardag gevierd? Hoe?" De antwoorden komen uit heel Nederland en Vlaanderen. *Het Woordenboek van de Brabantse Dialecten* (zie nummer 76 van *de Koerier*, pag. 39-40) is grotendeels gebaseerd op de antwoorden van zulke vragenlijsten.

Databank

Binnen dit project worden de handgeschreven of getypte antwoorden door de vrijwilligers overgetikt. Al eerder zijn door vrijwilligers de antwoorden overgetikt van drie dialectvragenlijsten die in 1932, 1933 en 1934 uitgezonden zijn, en twee volkskundevragenlijsten, uit 1961 en 1975.

Op de website *VeleHanden* worden nu nog eens 9.720 ingezonden antwoorden (in totaal 67.230 gescande pagina's van zestien vragenlijsten die waren uitgezonden tussen 1964 en 1998, en twee volkskundevragenlijsten uit 1981 en 1995), aangeboden voor digitalisering door vrijwilligers. In de loop van dit jaar zullen de vragen, de scans met de antwoorden en de overgetikte antwoorden, beschikbaar worden gesteld op de website van het Meertens Instituut in de vorm van een Vragenlijstenbank.

Informatie

Meer informatie over het project is te vinden op de website *VeleHanden* (<https://velehanden.nl/projecten/bekijk/details/project/mei>) of via de projectleider, Noline van der Sijs: post@nicolinevdsijs.nl.

9.720
antwoorden

Kees van Kempen nieuw bestuurslid

🏠 Kees van Kempen.

De Raad van Aangeslotenen heeft op 24 mei jl. ingestemd met de benoeming van Kees van Kempen tot bestuurslid van Brabants Heem.

Kees is sinds januari 1992 voorzitter van het Schrijversteam van 't Schoor, het heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel. Samen met zijn team heeft hij in ruim 26 jaar al meer dan vijftig publicaties gerealiseerd, waaronder het jaarboek "Unentse Sprokkels", A4 en A5 boeken op thema, huis-aan-huiskranten en het begin van een serie "Unentse

biografieën". Voor zijn werk heeft Kees bij het 25-jarig bestaan van het Schrijversteam de gouden medaille van de stad Tilburg ontvangen.

Leren van elkaar en support aan jongeren

Kees werkte als financieel directeur en changemanager Finance 42 jaar bij KPN. Nu is hij met pensioen en wil hij werkzaamheden voor Brabants Heem oppakken. Kees wordt tweede penningmeester, bestuurscontactpersoon voor regio 4 Midden-Brabant en hij pakt de portefeuille Educatie op. Wat dat laatste betreft denkt Kees voorlopig aan twee speerpunten: leren van elkaar (via de website van Brabants Heem) en de support aan jongeren, bijvoorbeeld middelbare scholieren die een geschiedeniswerkstuk willen maken.

Erfgoedtoerisme en heemkunde

📍 Markering van het kerkje dat ooit stond bij het Notenboomgaardje in Lithoijen. (foto Tjeu van Ras)

door Ineke Strouken

Veel heemkundekringen zetten zich in om het erfgoed in hun gemeente zichtbaar en toegankelijk te maken, voor de eigen inwoners en voor de bezoekers van buitenaf. Een van de middelen die ze daarbij kunnen inzetten is erfgoedtoerisme. Het thema komt op 29 november uitgebreid aan de orde voorafgaand aan de bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen.

Hoe maak je een goed toeristisch product? Waar moet je op letten? Wat zijn nieuwe trends? Hoe zet je begrippen als nostalgie en authenticiteit in? En hoe zorg je er voor dat jouw toeristisch product ook daadwerkelijk gebruikt wordt?

Veel heemkundekringen worden wel eens voorbij gelopen. Toeristen zijn op zoek naar erfgoed en gemeenten zijn steeds meer geneigd om erfgoed in te zetten voor citymarketing. Een of meerdere ambtenaren en/of een daarvoor aangetrokken bureau worden daarvoor verantwoordelijk gemaakt. Soms betrekken die ambtenaren de heemkundekringen daarbij, maar soms ook niet. Voorbeelden zijn er genoeg dat ambtenaren een product ontwikkelen dat de heemkundekringen al eerder gemaakt hebben, maar dan met nauwelijks budget en met vrijwilligers. Dat is het wiel opnieuw uitvinden. Het voelt niet goed dat de gemeente aan de ene kant geld uitgeeft aan ambtenaren of bureaus en dat de heemkundekring haar kennis en hulp gratis moet leveren.

Hoe zorg je er voor dat je als heemkundekring betrokken wordt bij erfgoedtoerisme? En hoe dat ook op een of andere manier gewaardeerd wordt?

In het kader van het Europees Cultureel Erfgoed is de maand november uitgeroepen tot Maand van het Religieus Erfgoed. Brabants Heem sluit hierbij aan door extra aandacht voor het religieus erfgoed te hebben. We gaan deze dag in op veel aspecten: wat is het belang van een gemeente en hoe kun je er voor zorgen dat zij bijdragen aan de activiteiten?

De dag wordt georganiseerd met inhoudelijke hulp van oud NHTV-lector Frans Schouten en de gemeente Oirschot. De bijeenkomst is in het Oude Raadhuis van Oirschot. De burgemeester is gevraagd te openen. Naast sprekers is ook een bezoek aan een herinneringsplek georganiseerd. De bijeenkomst is gekoppeld aan de vergadering van de Raad van Aangeslotenen, die bij het Vrijthof gehouden zal worden.

Zet alvast in uw agenda!

Datum: donderdagmiddag 29 november, Raad van Aangeslotenen over erfgoedtoerisme en heemkunde; het oude Raadhuis op de Markt in Oirschot

Brabant is rijk aan religieuze erevelden

door Piet van Asseldonk

Je vindt ze in tientallen Brabantse dorpen en steden: grote kloosterkerkhoven. Ze vertonen een frappante gelijkenis met militaire erevelden en je kunt ze dus gerust “religieuze erevelden” noemen.

De duizenden paters, broeders en zusters die, in vooral de negentiende en twintigste eeuw, opereerden als frontsoldaten van de katholieke kerk, zijn in ons land aan het uitsterven. Wat van hen rest, zijn tientallen immense, piekfijn onderhouden kerkhoven in met name, maar niet alleen, Noord Brabant. Die herinneren aan de vele straf georganiseerde religieuze gemeenschappen (ordes en congregaties) wier grote en beeldbepalende kloostercomplexen de laatste decennia zijn gesloten of gesloopt dan wel een andere (profane) bestemming kregen.

📍 *Begraafplaats
Zusters van Liefde in
centrum van Tilburg.*

Geloofte

De duizenden religieuzen, niet te verwarren met bisdompriesters, beloofden bij hun intrede in het klooster via een “eeuwige geloofte” voor de rest van hun leven celibatair, in gehoorzaamheid en in armoede/soberheid te zullen leven. Ze verstevigden het katholieke geloof in eigen land en verbreidden het, als missionarissen, wereldwijd door het vervullen van ‘geloofsmissies’ op terreinen als de zorg, het onderwijs, de pastoraal en de armoedebestrijding. Aanvankelijk werkten ze - tot meerdere eer en glorie van de katholieke kerk - “ter liefde Gods”, onbetaald dus.

“Eeuwige
geloofte”

Door de komst van de verzorgingsstaat en de neergang van de katholieke kerk werden ze min of meer overbodig. Beschuldigingen van seksueel misbruik in de afgelopen jaren hebben hun (katholiek) emancipatoire verdiensten naar de achtergrond gedrongen. De in ons land sterk vergrijsde en uitstervende religieuze instituten beleven in hun voormalige missiegebieden een tweede jeugd; dankzij daar (vooral in Afrika, Azië en Latijns Amerika) ontstane en intussen zelfstandig geworden kloosterorganisaties. ➤

Religieus erfgoed

Het overgrote deel van de Nederlandse kloosterlingen ligt op het kerkhof. Hun religieuze erevelden zullen niet vlug verdwijnen. Die blijven minimaal nog tientallen jaren bestaan. Daar hebben de kloosterorganisaties zélf voor gezorgd. Daarbij worden ze, waar nodig, gesteund door de stichting Beheer Begraafplaatsen Religieuzen (BBRI). Die werd in 2013 opgericht door de Konferentie Nederlandse Religieuzen (KNR), de koepelorganisatie van de Nederlandse kloosterordes en congregaties. De BBRI noemt de kloosterbegraafplaatsen “religieus erfgoed met een grote maatschappelijke en/of culturele waarde” en wijst op de binding van veel religieuze instituten met de steden, dorpen en wijken waarin een belangrijke rol speelden. “Als de religieuze instituten ophouden te bestaan, blijven de kloosterbegraafplaatsen ten minste nog een lange tijd bestaan als herinnering aan het verleden. De kloosterlijke begraafplaatsenstichting werpt daarom de vraag op “of overheden bereid zijn om bij te dragen aan het behoud van dit religieus erfgoed. en zo ja hoe dan.”

Een rondgang leert dat in elk geval in Noord-Brabant de religieuze erevelden, vaak nog (?) niet vrij toegankelijk voor publiek en verstopt binnen (voormalige) kloostercomplexen en bijbehorende tuinen, er piekfijn bij liggen. Neem Tilburg. In de binnenstad tref je daar op loopafstand van elkaar vier kloosterkerkhoven: twee grote en twee kleine. De Tilburgse Zusters van Liefde beheren hun lommerrijke mammoetkerkhof aan de Oude Dijk, pal in het centrum van de stad, met grote zorgvuldigheid. Dat geldt ook voor het ereveld van de Zusters van Notre Dame aan de Bredaseweg. Ingesloten door nieuwbouwwoningen ligt, eveneens aan de Bredaseweg, het wat kleinere kerkhof van de Missionarissen van het Heilig Hart (MSC) en wel op het vroegere terrein van hun Missiehuis aan de Bredaseweg, inmiddels omgedoopt tot Rooi Hartenplein. De MSC-ers hebben ook nog een kerkhof in het Limburgse Stein. Aan de Korvelseweg in Tilburg koesteren de Minderbroeders Kapucijnen hun inspannend kloosterkerkhof. Hun laatste, want al hun andere kloosterkerkhoven (Breda, Eindhoven, Helmond, Den Bosch etc.) zijn al ontmanteld en overgeplaatst naar de Nationale Herdenkingsplaats van de Nederlandse Kapucijnen te Velp bij Grave. Opvallend is dat de onderwijscongregatie

➤ Kruisherenkerkhof bij klooster Sint Aegten te Sint Agatha.

➤ Interreligieus ereveld Teteringen.

Fraters van Tilburg hun grote, prachtig gelegen verzamelkerkhof niet in Tilburg, maar in Vught (Huize Steenwijk) hebben gevestigd.

Monumentaal

De grootste religieuze erevelden van Brabant vind je niet in steden, maar in dorpen. In het oog springen de even omvangrijke als monumentale begraafplaatsen van de Zusters van Oirschot, Schijndel (Wijbosch) en Veghel en die van de Broeders van Dongen en Huijbergen. Ter herinnering aan de kloosterlingen die elders, bijvoorbeeld in de missie, begraven werden, zijn er op de erevelden van hun instituut vaak plaquettes met hun namen aangebracht. Het komt ook voor dat kloosterorganisaties eigen 'verzamelkerkhoven' hebben op reguliere begraafplaatsen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Zusters van JMJ uit Den Bosch die ze hebben op zowel de algemene begraafplaats Groenendaal in Orthen als op het parochiekerkhof in Heeswijk. En de Broeders Penitenten van Boekel (bekend van psychiatrische inrichtingen als Huize Padua en Huize Assisi) hebben een eigen kerkhof naast het parochiekerkhof in het processiepark van Handel. Nóg een variant: achter het voormalige Missiehuis van de congregatie SVD (missionarissen van het Goddelijk Woord) ligt een interreligieus kerkhof. Daar liggen kloosterlingen van verschillende instituten begraven. Daarnaast hebben de SVD-ers ook nog een 'eigen' kerkhof in Deurne.

Er zijn ook mengvormen. De Kruisheren bijvoorbeeld hebben voor hun overleden medebroeders een afgesloten deel op de algemene begraafplaats in Uden; naast een 'echte' kloosterbegraafplaats nabij het Sint Aegtenklooster in Sint Agatha bij Cuijk. Kloosterkerkhoven bij door de oorspronkelijke bewoners verlaten kloosters, zoals dat van de Benedictijnenabdij in Heeswijk en dat van de Broeders van Oudenbosch (Saint Louis), worden door de nieuwe eigenaren conform gemaakte afspraken gerespecteerd. Simpelert ligt dat bij kerkhoven van nog in gebruik zijnde kloosters, zoals dat van de abdij van

▼ *Kruisheren op algemene begraafplaats Uden.*

▲ *Monumentaal kerkhof Broeders van Boekel naast parochiekerkhof Handel.*

Berne (Norbertijnen) in Heeswijk. In zowat alle gevallen liggen de kloosterlingen begraven op terreinen die eigendom van hun kloosters of van door hen opgerichte stichtingen zijn. Dat biedt de garantie dat deze graven in beginsel niet na verloop van tijd automatisch geruimd worden.

De lijst van Brabantse religieuze erevelden is te lang om op te sommen. Ze vormen een onuitputtelijke bron van heemkundig onderzoek, waarbij de vele kloosterarchieven, ondergebracht bij het Erfgoedcentrum Nederlands Kloosterleven, behulpzaam kunnen zijn.

Piet van Asseldonk is lid van de heemkundekring Vehchele. De foto's bij dit artikel zijn van zijn hand.

Van Emmikhoven tot Altena

door Hannie Visser-Kieboom

In aanloop naar 'één gemeente Altena' organiseren Erfgoed Altena, de Historische Vereniging Werkendam en De Werken c.a. in samenwerking met het Streekarchief in Heusden vanaf september 2018 de expositie Van Emmikhoven tot Altena. De expositie is in september te zien op Kasteel Dussen en daarna in de gemeentehuizen in Woudrichem, Aalburg en Werkendam.

De expositie Van Emmikhoven tot Altena brengt de geschiedenis van de 14 voormalige gemeenten in het Land van Heusden en Altena in beeld. Van Emmikhoven, de eerste gemeente die al in de 19e eeuw heringedeeld werd, tot Altena, de laatste gemeente die straks gevormd wordt per 1 januari 2019.

◀ Nadat de gemeente Dussen is opgegaan (1997) in de nieuwe gemeente Werkendam wordt de ambtsketen ingelijst en opgeborgen. Links burgemeester Henk Hellegers van de voormalige gemeente Dussen en van de nieuwe gemeente Werkendam. (foto streekarchief Heusden)

▼ Burgemeester Jan Nico Scholten met de bus op verkiezingstournee voor de Tweede Kamerverkiezing in 1971. Barend Biesheuvel was lijstaanvoerder. In de bus achter het stuur: mr. J.N. Scholten en voor de bus: zoon Herman en zijn vrouw Anneke Scholten - Bruins Slot. Scholten stond tijdens deze verkiezingen op de 14e plaats van de ARP-lijst. Het was te laag om direct weer tot Kamerlid verkozen te worden. Op 3 augustus 1971 kwam hij alsnog in de Kamer doordat andere fractieleden minister werden in het kabinet Biesheuvel. (foto streekarchief Heusden)

De expositie is woensdagavond 5 september geopend op kasteel Dussen door de huidige bestuurders van de gemeenten Aalburg, Woudrichem en Werkendam. Voorafgaand aan de opening hebben de drie oud-burgemeesters Henk Hellegers, Joop Worrell en Jan Nico Scholten een korte inleiding gehouden op 'Een Altena, een eeuw te laat'. Het trio Sfeer zorgde voor de muziek en speelde liedjes zoals 'O, Heerlijk Altena' van de Wilpi's.

14 voormalige gemeenten

Behalve informatiepanelen over iedere afzonderlijke gemeente, toont de expositie trouwfoto's en voorwerpen die het logo of wapen van voormalige gemeenten dragen. Ook worden stoelen uit enkele voormalige gemeenten in de voormalige collegekamer op Kasteel Dussen samengebracht. Op Kasteel Dussen is de expositie te zien op 9 september (Open Monumentendag) en daarna op 16, 23 en 30 september. In ieder gemeentehuis wordt een film/foto-avond gehouden; op 3 oktober in de Werf in Woudrichem, op 6 november op het gemeentehuis in Aalburg en op 6 december op het gemeentehuis in Werkendam.

Zie ook: www.erfgoedaltena.nl

In 2018 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum. Ongeveer drie weken na de inleverdata ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@ziggo.nl

De uiterste inleverdata voor de laatste uitgave in 2018 is: maandag 12 november 2018

De
Koerier

In 2018

Monnikenwerk van een jubilerende historische werkgroep

door Henk Beijers

De historische werkgroep van heemkundekring Schijndel viert in november haar zilveren bestaan. Een kwart eeuw van veel inzet van vrijwilligers. Het was soms echt monnikenwerk.

In de jaren '40 van de vorige eeuw werd in Schijndel al een begin gemaakt met de oprichting van heemkundekring Hertog Jan II en sloot een kleine groep belangstellenden zich aan ter behartiging van kunst, cultuur, historie en dialect. Het was toentertijd binnen Brabant een soort golfbeweging en er ontstond een sneeuwbaaleffect, de ene na de andere kring werd opgericht, wat heden ten dage is uitgemond in zo'n kleine 130 heemkundekringen. De koepelorganisatie Brabants Heem begeleidde al die kringen naast andere Brabantse instanties die de zorg voor het Brabants erfgoed als hoofddoel hebben.

Stokkappelletje en informatiepaneeltje.

Enorme klus

Na een min of meer onverklaarbaar verval van de Schijndelse kring werd die weer heropgericht in 1983 en vond men dat nieuw beleid geformuleerd moest worden en binnen de organisatie zouden op termijn diverse werkgroepen aan de slag gaan. De kring telt nu ruim 200 leden! Vanaf 3 juni 1993 mocht ik zelf als coördinator de geïnstalleerde historische werkgroep leiden die tot op de dag van vandaag serieuze inspanningen levert om de historie van Schijndel boven water te halen. Een enorme klus als je bedenkt dat het om vele meters archief gaat zoals het oude dorpsarchief van de Schijndelse schepenbank [1530-1811] waarbij vaardigheid in het lezen van oud schrift een absolute must is, het archief van de gemeente Schijndel in drie edities nl. 1811-1930, 1930-1960 en

In 1790 besloot het schepencollege tot de bouw van een nieuw raadhuis. Bekend is dat in 1663 het schepencollege in een 'raetkamer' in hotel de Valk vergaderde, later volgde rond 1715 een eenvoudig raadhuisje op het kerkhof. Architect Piet van Rooij uit Sint Michielsgestel werd in 1790 verzocht een bestek te schrijven, een begroting op te stellen en enige schetstekeningen aan te leveren. Om de bouw te bekostigen zijn door landmeter Wallerus van Erven nieuwe percelen ingemeten en aan particulieren verkocht. De aanbesteding geschiedde op 15 januari 1791 en de eerste steen is gelegd door secretaris Van Beverwijk op 1 april 1791. Men noemde dit het mooiste raadhuis van de hele Meierij. Tijdens de granaatweken is het in de nacht van 28 op 29 september 1944 grotendeels afgebrand en niet meer herbouwd.

HEEMKUNDEKRING
Schijndel

www.historisch-schijndel.nl

🏠 *Attentiesteen oude raadhuis.*

1960-1990, het parochiearchief van de Servatiusparochie [1305-1990], het tiendarchief van de faculteit Leuven die sinds 1545 een rol speelde binnen de Schijndelse parochiekerk, notariële stukken over de 17e tot 20e eeuw, allerlei overheidsarchieven waarin Schijndelse informatie opduikt, historische kranten vanaf de 17e eeuw, rechtbankregisters, kadaسترstukken vanaf 1832, kortom te veel op om op te noemen.

Gedurende die 25 jaren hebben 19 leden zich actief ingezet binnen de werkgroep. Inmiddels zijn er 8 kringleden overleden, 4 hebben door omstandigheden eerder moeten stoppen en momenteel telt de groep 7 enthousiaste onderzoekers. Alles wordt digitaal opgeslagen en de onderzoeksresultaten worden geplaatst op mijn website onder www.henkbeijersarchiefcollectie.nl

Bouwstenen

Het is weliswaar monnikenwerk maar voor de Schijndelse gemeenschap is het zeer de moeite waard, zeker als je bedenkt dat de groep voortdurend bouwstenen aandraagt voor een variatie aan publicaties, hetzij in artikel- of boekvorm. We hebben een vaste archiefdag op de woensdagen van 9.00-12.00 uur op het BHIC. Veel bouwstenen hebben de laatste jaren ook hun vruchten afgeworpen in het kader van heemkundige activiteiten als het ontwerpen van 28 attentiestenen van veelal verdwenen gebouwen die her en der in het plaveisel zijn ingemetseld, 34 historisch getinte spoorplaten die gelegd zijn binnen een gedeelte van de oude tramrails door de Hoofdstraat, teksten voor enkele dvd's zoals die rond de verfilming van Schijndelse volksverhaal over Sleutjesspook en van 'de Goede Moordenaar' met een terugblik op de periode tussen 1898-1936 toen er een tram door het centrum reed. Ook zijn teksten voor informatiebordjes aangeleverd bij de serie zitbanken in het buitengebied van het dorp met hun middeleeuwse veldnamen. Een historische werkgroep die er dus echt toe doet en binnen een heemkundekring van onschatbare waarde is.

🏠 *Zitbank Meijldoorn.*

Bij dit jubileum hoort een feestje dat we vieren op 10 en 11 november 2018 met een grote heemmanifestatie in cultureel centrum 't Spectrum in Schijndel. Daar zullen absolute publiekstrekkingen zijn zoals de officiële presentatie van 55 foamborden met daarop de regionale canon van Meierijstad, 20 minuutplannen uit 1832 in kleur met daarop aangegeven de oude reeds gelokaliseerde veld- of perceelsnamen, diverse filmpjes, een selectie uit de museumcollectie van de Zusters van Liefde van Schijndel en een archeologische stand.

(Foto's: historische werkgroep Schijndel)

◀ *Burgemeester Minses van Alphen-Chaam en schepen Jansen van Hoogstraten openen de tentoonstelling. (foto Louis Vriens)*

175 jaar landsgrens Nederland-België

door Johan Mulders

In museum Paulus van Daesdonck in Ulvenhout, het museum van de heemkundekring Paulus van Daesdonck, is tot 31 december een tentoonstelling ingericht die is gewijd aan het feit dat 175 jaar geleden de landsgrens met België werd vastgesteld.

Op 8 augustus 2018 was het 175 jaar geleden dat in Maastricht het verdrag van Maastricht werd gesloten tussen de Koninkrijken Nederland en België. Dertien jaar na de opstand der Belgen tegen koning Willem I werd de definitieve grens tussen beide landen vastgesteld. Tot dan was de grens de oude scheiding tussen de voormalige Republiek en de Oostenrijkse Nederlanden van vóór de Franse Revolutie.

In 1815 werd bij het Congres van Wenen besloten beide delen bij elkaar te voegen. In 1830 ontstond er een historische grens met hier en daar enkele twijfelgevallen. Boeren hadden hun gronden aan beide zijden, percelen verhuisden van land naar land. In het verdrag van Maastricht werd de grens uiteindelijk bepaald van dorp naar dorp. Op markante punten kwam een gietijzeren paal te staan, genummerd van Limburg naar Zeeland: nummer 1 staat op het Drielandenpunt, nummer 369, de laatste paal, staat op het strand van Cadzand.

De voormalige Nederlandse gemeente Ginneken en Bavel met de dorpen: Bavel, Galder, Ginneken, Heusdenhout, Strijbeek en Ulvenhout grensde aan de landsgrens tussen de grenspalen 215 en 220, aan Wortel en Meer in België. Tussen de witte grenspalen staan hardstenen hulppalen. In die 175 jaar moest de grens hier en daar nog iets worden aangepast. ➤

Bij Baarle Nassau/Hertog met haar enclaves nog het meest. Over een afstand van ca 50 km - tussen grenspaal 214 bij Alphen en paal 215 bij Chaam - ontbrak tot 1974 zelfs nog een formeel vastgestelde grens. Op advies van een internationale commissie van 'grensscheiders' is het 'gat' daar alsnog gedicht en werd dat stuk grens in een verdrag van 26 april 1974 alsnog vastgelegd. Op sommige plaatsen liep de grens dwars door het huis of het café. In 1995 zijn er nog verschillende aanpassingen doorgevoerd.

De grens werd een echte grens. Douane of Marechaussee hield je tegen en controleerde de in- en uitvoer. Goederen verschilden in prijs waardoor de illegale handel welig tierde, smokkelaars deden goede zaken.

De taal veranderde, hier Brabants Nederlands en daar Kempisch Nederlands; er ontstond verschil in klederdracht, in wegen, in huizen, de wetgeving veranderde. Beide gemeenschappen groeiden uit elkaar, er ontstond een scheiding van landen en van geesten.

Overzicht van de tentoonstelling. (foto Iwan Turzanski)

Heemkundekring Paulus van Daesdonck is de heemkundekring van de voormalige gemeente Ginneken en Bavel. Drie van de zes dorpen grenzen aan de landsgrens: Galder, Ginneken en Strijbeek.

Op de tentoonstelling zijn ruim honderd foto's van beide zijden van de grens te zien. Veel douane- en marechausseeattributen zowel van Nederlandse als Belgische origine. Van het Douanemuseum te Rotterdam en van het Douanemuseum te Antwerpen ontvingen we interessant materiaal in bruikleen.

Museum Paulus van Daesdonck, Pennendijk 1 te Ulvenhout.
Geopend: Elke 1e zondag van de maand 14-16 uur;
elke woensdag van 14.00-16.00 uur.
Groepen op verzoek (076 561 27 42)

Website: <http://paulusvandaesdonck.nl>
e-mail: info@paulusvandaesdonck.nl

Lintje en zilveren insigne voor Johan Schot

Johan Schot met vrouw en kinderen. (foto heemkundekring De Willemstad)

Johan Schot uit Willemstad is dinsdagavond 4 april 2018 koninklijk onderscheiden. Hij kreeg het lintje opgespeld door locoburgemeester Jaap Kamp tijdens de algemene ledenvergadering van Heemkundekring De Willemstad die dit jaar 40 jaar bestaat.

De 63-jarige Johan is sinds 1991 bestuurslid van de heemkundekring. Nadat hij eerst als penningmeester de financiën regelde, is hij tegenwoordig secretaris. Daarnaast zorgt Johan Schot voor het inrichten en het onderhouden van het museum op de Heemkundezolder van het Mauritshuis, adviseert hij bij de herbestemming van het 400 jaar oude Mauritshuis, geeft en organiseert hij lezingen en beeldpresentaties over onder andere de geschiedenis van Willemstad. Johan Schot is nauw betrokken bij De Zuiderwaterlinie en de expositie van de Stelling van Willemstad met haar fort. De decorandus maakt ook voor de basisscholen in Willemstad teksten en beelden over de natuur en cultuur-historie. Hij adviseert bovendien de gemeente Moerdijk over het onderhoud en de herinrichting van groen én regelt jaarlijks voor alle Willemstadse verenigingen de Stadse Kwis.

Tevens ontving Johan de zilveren insigne met oorkonde van de stichting Brabants Heem uit handen van Otte Strouken, bestuurslid van Brabants Heem.

De Bùrt over prins Frederik en het algemeen kiesrecht

Het jaarlijkse themaboekje De Bùrt van Erfgoedvereniging Zwaluwe is dit jaar gewijd aan prins Frederik en aan het kiesrecht dat 100 geleden algemeen werd.

Dit jaar is het vijf eeuwen geleden dat keizer Karel V de heerlijkheid Hooge en Lage Zwaluwe schonk aan Hendrik van Nassau. Er volgt een juridische strijd en pas in 1580 krijgt Willem van Oranje Zwaluwe definitief

in zijn bezit. Meer dan driehonderd jaar later in 1881 sterft een nazaat van Willem van Oranje, prins Frederik (1797-1881). Frederik is dan een welgesteld man, mede door de inkomsten uit zijn Zwaluwse domeinen. Het is een stuk Zwaluwse Oranjehistorie dat minder bekend is. Daarom heeft Arjan Lucas zich in dit jubileumjaar verdiept in, *De Zwaluwse domeinen van prins Frederik in de 19de eeuw.*

📍 *Lage Zwaluwe, vlaggenvertoon bij Hotel Centraal op de verjaardag van koningin Wilhelmina, vrouwe van Hooge en Lage Zwaluwe, 31 aug. 1939. (foto Erfgoedvereniging Zwaluwe)*

Dit jaar is het ook honderd jaar geleden dat het algemeen kiesrecht is ingevoerd. Kees van den Bosch, voormalige medewerker van de gemeente Hooge en Lage Zwaluwe en van 1969 tot 1992 gemeentesecretaris van Elburg, heeft zich verdiept in dit onderwerp.

Het boekje is te bestellen via de website www.erfgoedzwaluwe.nl

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in november 2018.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 12 november 2018 naar: tjeuvanras@ziggo.nl of Kerkackers 9, 5411 TN Zeeland (NBr.).

Foto's en illustraties graag minimaal 1 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Agenda

- 13 sep. bestuursvergadering te Oirschot (aanvang 14.00 uur)
- 09 okt. regiobijeenkomst regio 10 te Waalre
- 18 okt. bestuursvergadering te Oirschot (aanvang 14.00 uur)
- 31 okt. regiobijeenkomst regio 9 te Zeeland
- 13 nov. regiobijeenkomst regio 4 te Nieuwkuijk
- 15 nov. regiobijeenkomst 2/3 in Teteringen
- 22 nov. bestuursvergadering te Oirschot (aanvang 14.00 uur)
- 29 nov. Raad van Aangeslotenen II (thema Erfgoedtoerisme en heemkunde)

Jubileea

03-09-2018	Hkk. Engelbrecht van Nassau	Breda	65 jaar
22-09-2018	Hkk. Uden	Uden	60 jaar
02-10-2018	Hkk. De Willemstad	Willemstad	40 jaar
16-10-2018	Hwg. Nuwelant	Nuland	40 jaar

correcties De Koeier 77

Het bijschrijft bij de foto op pagina 15 van de vorige uitgave was niet correct.

Te zien was een schoolklas van vroeger in de heemschuur in Teteringen.

Bij de jubilea (pagina 50) is het aantal jubileumjaren van Heemkundige kring Engelbrecht van Nassau fout aangegeven. De vereniging viert het 65-jarig bestaan.

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 123 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@ziggo.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen,
Van Gerwen Reclame

Drukwerk: Em. De Jong

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veelevoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Twee presidenten en een vermoorde schrijver

De Vossemeren van Roosevelt en A.M. de Jong. Dat was het thema van de jaarlijkse uitdaging van het bestuur van Brabants Heem. Op bezoek bij twee presidenten Roosevelt in Oud-Vossemeer en bij de vermoorde schrijver A.M. de Jong in Nieuw Vossemeer. In Oud-Vossemeer was het doel het Roosevelt Informatiecentrum. De twee Amerikaanse presidenten, Theodore en Franklin Roosevelt waren afstammelingen van de Zeeuwse familie, die in Oud-Vossemeer wortelde. Het informatiecentrum vertelt dat hele verhaal, maar ook alles over het Oud-Vossemeer in die tijd. Nieuw-Vossemeer is de geboorteplaats van schrijver A.M. de Jong, vooral bekend van zijn boeken over Merijntje Gijzen. Het A.M. de Jong Museum (zie foto) van heemkundekring Ambachtsheerlijkheid Nieuw-Vossemeer was gastheer. Met Jan Knuit en Cor van Geel van de heemkundekring aan het roer bracht een vaartocht het gezelschap per boot naar Steenbergse voor een ontvangst door de heemkundekring Steenen Kamer. (foto Tjeu van Ras)